

Publicistika tarp liberalizmo ir tautiškumo

XIX amžiaus pabaiga sulig liberalizmo gūsiu naujoje lietuvių žurnalistikoje atskleidė sudėtingą socialinę problematiką, susijusią su laisvės siekiu lietuvių tautai, kitaip tariant – su tautinio tapatumo raiškos galimybėmis, tautų kultūromis, tradicijomis ir jų tarpusavio santykiais. Dabar ji taip pat atsiduria žiniasklaidos akiratyje, tačiau dėl kitų priežasčių: spaudos ir apskritai žodžio laisvė jau nagrinėjama kaip objektas be socialinės atsakomybės ribų, pilietiškumas interpretuojamas kaip dalykas, neturintis didelės praktinės vertės, nacionalistinė raiška apskritai vertinama kritiškai. O sąžiningas V. Kudirkos skaitymas tampa problema, kadangi temos, kurios buvo svarstomos ar aprašomos „Varpe“, dabar perkeliamos į visiškai kitokią XXI amžiaus politinį ir ekonominį kontekstą. Taigi ir paties įžymiojo varpininko publicistikos turinys transformuojamas į kitokią socialinės tikrovės erdvę. Tai net lemia kitokius, „šiuolaikiškus“ mūsų istorinės publicistikos vertinimus¹, kuriuos skleisti pradėjo būtent Vytautas Kavolis². Kyla klausimas, ar vertybių aspektu visuomenė yra visiškai pasikeitusi? Vilniaus universiteto žurnalistikos magistrantai siūlo tris interviu³ su filosofais, skirdami šią publikaciją V. Kudirkos 150-mečiui paminėti.

Autoritetai viešose „akropolių“ erdvėse

Gustė Genovaitė ŽALIENĖ

Tautiečiai, kelkite! Vieniems šie žodžiai asocijuojasi su triukšmu, atlyginimu, kitiems – su taurele, treči jų net negirdi... Gal per tyliai skamba varpo dūžiai? Ką pasakytų garsiausias „varpininkas“, išgirdęs nacionaliz-

¹ Donskis, Leonidas. Kur ta riba? Prieiga: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/53606>

² „Tad pirmiausia – apie V. Kudirkos antisemitizmą. Ar jo būta? Tam tikra prasme – taip. Tik vargu ar tokio, kokiu jį laiko L. Donskis ir V. Kavolis(...)“. Cit.: Zaborskaitė, Vanda. Prieiga: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-12-07-vanda-zaborskaitė-dar-kar-ta-apie-vinca-kudirka/54279>

³ Interviu parengti ir įteikti 2009-06-01.

mo intenciją – lietuviško sąmoningumo ugdymo, tautos telkimo ir josios savimonės atnaujinimo priklausimą aidą?

„O kad mes, kitus bebudindami, patys neužmigytume“!⁴ Kas skambina varpais dabar? Šio meto problema yra klausimas, ar mūsų tauta gali pasigirti panašiais lyderiais, tokiais, kaip Vincas Kudirka. Vienas iškiliausių lietuvių tautinio sąjūdžio veikėjų – įtaigus, pasiaukojantis, liberalių pažiūrų blavus nuosaikis nacionalistas, ugdęs lietuvių tautos demokratinį sąmoningumą, lėmusį nepriklausomos Lietuvos Respublikos susikūrimą 1918 m. Lyderio mąstysena ir socialinis jo raiškos kontekstas – svarbūs laisvės sampratos dalykai.

Apie mąstymo laisvę kaip didžiausią laisvo mąstymo priešą ir apie valdančiuosius, kurie esą „sugeba“ nustumti į paraštes mąstančius ir kalbančius žmones svarsto Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Europos studijų katedros vedėjas **Vytautas Radžvilas**, liberalas. Kalbėdami apie V. Kudirkos idėjas, aptariame, ar Lietuvoje pakankamos sąlygos autoritetams bręsti.

– *Valdas Adamkus 2009-02-16 iškilmingoje kalboje⁵ pareiškė pasigendąs kudirkiškos kritikos. Ne piktdžiugiškos, nihilistinės, bet skatinančios blaiviai vertinti situaciją ir ieškoti atsakymų. Ką apskritai manote apie šiuolaikinę kritiką?*

– Didžiausias pavojus laisvei kyla ne iš draudimų, bet iš to, kad žmogus vis labiau pavergiamas be paliovos jį „laisvinant“. Šio laisvinimo šūkis – „Laiduoti mąstymo laisvę“. Tai yra patys didžiausi laisvo mąstymo spąstai ir didžiausias laisvo mąstymo priešas. Panaudojant smegenų plovimo

⁴ Kudirka, Vincas. Raštai, V., 1988, t. II. 612 p.

⁵ Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kalba Valstybės atkūrimo dienos minėjime Nacionaliniame operos ir baleto teatre 2009 m. vasario 16 d. Prieiga: <http://archyvas.lrp.lt/lt/news.full/6381>

technologijas mūsų visuomenė yra verčiama zombiais. Dabar turime visai naują žmonių valdymo ir kontroliavimo būdą, kurio esmė – subtilus darbas su žmogaus sąmone. Kuo labiau šis valdymas plečiasi, tuo labiau artėjame prie to, ką galima pavadinti aksomine diktatūra arba aksominiu totalitarizmu. Garsusis šūkis – „Patriotas–idiotas“ paverstas tautinės sąvimonės, savigarbos ir orumo naikinimo programa, savotišku jo lozungu. Šitas procesas vyksta be didelio pasipriešinimo, nes absoliuti žmonių dauguma nepajėgia suvokti, kad tą patį mechanizmą slepia kiek kitoks ideologinis turinys. Tai, kad šiandien niekas nesako tiesos arba nėra rimtos kritikos – tik iš dalies teisinga. Dabartinė visuomenė, žmonės, kurie valdo, sugeba marginalizuoti mąstančius ir kalbančius žmones, tuo tarpu visą erdvę užpildo bergždi ir nekonstruktyvi kritika – paprasčiausias išsirikimas be minties. Valdantieji sąmoningai suvokia „tokių“ technologijų galią ir poveikį, tuo tarpu daugybė piliečių paprasčiausiai nesupranta, kas su jais yra padaryta. Todėl Prezidentas, kalbėdamas apie tai, kad pas mus yra pernelyg daug neigatyvios kritikos ir trūksta konstruktyvios, vis dėl to problemą formulavo ne visai teisingai.

– *Kaip jūs formuluotumėte Prezidento V.Adamkaus iškeltą problemą?*

– Formuluočiau taip: kaip vėl padaryti laisvą viešųjų diskusijų erdvę. Tai yra pats sunkiausias uždavinys, kurį išspręsti sudėtinga vien dėl to, kad jis yra nesuvokiamas.

– *Kas iš politikų ar visuomenininkų galėtų būti ištikimybės savų principų, savos tiesos sakytojų pavyzdys?*

– Visuomenės, kurioje mes gyvename, vienas svarbiausių valdymo principų yra sąmoningas ir kryptingas autoritetų naikinimas. Tai daroma pasitelkus naujoviškas technologijas – ne atviras, labai subtilias. Mūsų politinė sistema per dvidešimt metų nuosekliai ir metodiškai žmones eliminavo iš viešosios erdvės. Žmonių, kurie viešame, juo labiau politiniame gyvenime galėtų prilygti V.Kudirkai, mūsų visuomenėje paprasčiausiai nebėra. Jeigu pamėgintume jų ieškoti tarp tų, kurie laikyti tautos sąžine ir jos balsu – jie paprasčiausiai nebeturi įtakos.

– *Kokį galėtumėte pateikti „sunaikintą autoritetą“?*

– Tipiškas atvejis – monsinjoro Alfonso Svarinsko. Jis buvo tiesmukas, nesugebėjo subtiliai, rafinuotai išreikšti savo minčių, bet – įsigilinkime į minčių turinį – sakė tiesą. Kai jis buvo teisiamas, tie, kurie nedrįso jo užstoti (tokių buvo absoliuti dauguma), tyliai jį gerbė ir juo žavėjosi. Šis

žmogus buvo „sunaikintas“ Lietuvoje, panaudojant technologiją, kuriai nereikia areštų, kalėjimų ir pan. Jis buvo paprasčiausiai paverstas pajukos objektu, pasitelkiant vadinamąją šou industriją.

– Vincas Kudirka *publicistikoje nuolat reikalaudavo lygiateisiškumo. Dabar ne tik Konstitucijoje, kituose valdžios nutarimuose užtikrinta tautinių mažumų, tarp jų ir žydų lygiateisiškumas. Ar sutinkate, jog mūsų šalyje dar gajus gėdingas antisemitizmas?*

– Man, žmogui, turinčiam tam tikrą politinę patirtį ir suvokiančiam Lietuvoje vykstančius politinius procesus, kyla elementarių klausimų. Kodėl artėjant bet kuriai reikšmingesnei Lietuvai dienai, kuriai nors nacionalinei šventei, dar jos nesulaukę, beveik visuomet, nei iš šio, nei iš to, iš po žemių išdygsta tam tikros grupelės, demonstratyviai rėkaujančios atitinkamus šūkius ir lyg per atsitiktinį sutapimą čia pat uoliai filmuojama ir parodoma visam pasauliui. Ką daro Lietuvos specialiosios tarnybos? Jos turėtų operatyviai išsiaiškinti, įvertinti kiekvieno žmogaus užsiiminėjancio „tokia“ veikla „indėlių“ ir „nuopelnus“ ir greitai juos nubausti. Susidaro įspūdis, kad esama tam tikro intereso dirbtinai kurstyti savotišką isteriją. Faktas, kad tokių žmonių Lietuvoje yra tik saujelė ir neabejoju, kad daugelis jų nėra net lietuvių tautybės. Kyla klausimas: kas juos organizuoja ir, prireikus, finansuoja? Manychiau, kad nacionalizmo „baubas“ Lietuvoje yra kurstomas turint labai aiškų ir konkretų tikslą, kurio ypač neslepia stambusis Lietuvos verslas. Tikslas: bet kuria kaina atverti sau galimybę vežti į Lietuvą tai, ką aš vadinčiau pigiais vergais. Bjauriuosi bet kokiomis antisemitizmo, primityvaus nacionalizmo, neonacizmo apraiškomis.

– *Dabar žydų bendruomenė sudaro apie 2–4 tūkstančius žmonių. Kaip manote, kokia jų užimama vieta Lietuvos socialinėje sandaroje?*

– Vien dėl skaičiaus žydų bendruomenė gali vaidinti tik labai ribotą vaidmenį Lietuvos socialiniame ir kultūriniame, o ką jau kalbėti apie politinį gyvenimą. Žydų kultūros paveldas Lietuvoje yra didelė vertybė, tačiau nesama pajėgų ir noro jį gaivinti ir aktualizuoti. Tam yra dirbtinių kliūčių: niekam ne paslaptis, kad žydų bendruomenė Lietuvoje yra labai susiskaldžiusi, jos gretose – įvairūs požiūriai. Žydų bendruomenei realizuoti savo dar turimą potencialą mūsų valstybėje trukdo išoriniai veiksniai: nėra gerai, kai net į tokius klausimus, kaip žydų nuosavybės ir institucijos, kišasi užsienio žydų organizacijos. Žmonės, kurie su Lietuva neturi nieko bendra, diktuoja toną ir net tam vadovauja.

– *Kokia pagrindinė žydų bendruomenės problema Lietuvoje?*

– Jie neturi išmintingų toliaregių lyderių, kurie sugebėtų labai tiksliai ir aiškiai sudėlioti taškus ant „i“, pasiūlytų konstruktyvią tolesnio bendradarbiavimo viziją. Dabar vaizdas – ne pats maloniausias, gyvename skausmingais praeities atsiminimais, kurie daugelio atveju – autentiški ir nuoširdūs, bet, kita vertus, akivaizdžios pastangos šitą istorinę patirtį ir atsiminimus išnaudoti tam tikrais tikslais. Trūksta sintetinio požiūrio, kuris būtų nukreiptas į ateitį.

– *Kokį Jūs, kaip visuomeninio judėjimo „Kitas pasirinkimas“ narys, siekiantis puoselėti piliečių solidarumą, pilietiškumą, skatinantis visuomenės narių dalyvavimą visuomenės valstybės reikaluose, siūlantį visuomenės problemų sprendimo būdus – įsivaizduojate Lietuvos pilietį?*

– Įsivaizduoju kaip asmenį – savo tautos žmogų, turintį aiškią tautinę savimonę, lojalų savosios valstybės pilietį, besivadovaujantį universaliais žmogiškosios etikos principais. Priklausome civilizaciniai erdvei, kurioje šitie principai atsirado ir gyvavo 2000 metų ir vadinami krikščioniškąja etika. Sakydamas „krikščioniška etika“ turiu omenyje labai banalų faktą: visos pastangos, kurios prasidėjo aštuoniolikto amžiaus pabaigoje ir tęsiasi iki mūsų dienų, sukurti vadinamąją modernią arba alternatyvią etiką– nieko apčiuopiamo nedavė, o jeigu davė – tik atnešė daugybę nelaimių.

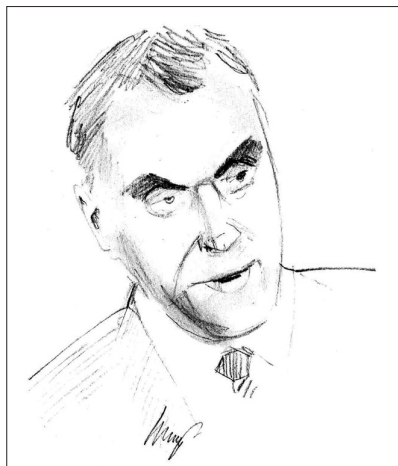
– *Kur link veda naikinamų autoritetų procesas?*

– Mūsų dienomis, žmonių sąmonės verčiamos tuščiomis lentomis ir tai vyksta neįsivaizduojamai dideliu mastu. Naikinamų vertybių iš sąmonės struktūrų vietą užima nesąmoningai sukurtos ir atvirai mėginamos primesti tam tikros ideologinės dogmos arba nuostatos. Idealiai turėjusį atsirasti sovietinį ideologinį fanatiką dabar turi pakeisti lygiai toks pats nemąstantis vartotojas. Esame visuomenėje, kurioje „Akropolis“ – ne šiaip parduotuvė ir ne didelis prekybos centras, tai – visuomenės šventykla arba sakralinė vieta. Jeigu šitas procesas toliau truks ir nesugrįš savotiška refleksija, t.y. supratimas, kas vyksta, tai milžiniškoje teritorijoje, kuri šiandien vadinama Europos sąjunga, neabejotinai susiformuos europietis, apie kurį įžvalgus mąstytojas Frederikas Nyčė rašė daugiau nei prieš šimtą metų... Didieji europiečių kūrimo entuziastai net nesusimąsto, kad sukurs visai ne tai, ko tikisi. Vyksta procesas, kurį kai kurie socia-

liniai teoretikai vadina „zoidine“ transformacija. Sąmoningai formuojant nežabotus vartotojus žmonija transformuojasi į ypatingą socializuotą gyvūnų rūšį. Iš žmonių sąmoningai atimama istorinė ir kultūrinė atmintis, jie padaromi tuščiomis lentomis – manipuliavimui ir valdymui. Tai vyksta neįsivaizduojamai dideliu mastu. Mūsų akyse vyksta tai, kas mastančiam žmogui gali atrodyti tragedija – moraliai ir psichologiškai *naikinami* šviešiausi ir protingiausi tautos žmonės, tačiau laiminga ir džiūgaujanti minia to nesuvokia ir paprasčiausiai kikeną.

Apie „elemento“ trūkumą vienoje Europos sostinėje

Kasparas VEČERSKIS

Alvydas Jokubaitis – mokslininkas, paskelbęs tokių straipsnių apie liberalizmą, kaip „Liberalizmo tapatumo problemos“ ir „Apie liberalizmo prietarus“. Įvairiais požiūriais liberalizmas pirmiausia reiškia laisvę – žodžio, spaudos, susirinkimų, asmens raiškos. Šių idėjų plitimas Lietuvoje ypač suintensyvėjo XIX a. pabaigoje, pasirodžius „Varpo“ laikraščiui. Vincas Kudirka kai kuriuose šaltiniuose buvo ir lieka įvardijamas vienu iš varpininkų srovės lyderių ir aktyviausiu liberalizmo skleidėju Lietuvoje⁶. Tai-

gi profesoriaus A. Jokubaičio, kaip liberalizmo tyrinėtojo, požiūris liberalizmo idėjų plėtrą sudomino. Interviu teko aptarti ir tuos klausimus, kurie V. Kudirkos publicistikoje vertinami itin jautriai. Politologas save laiko žydofilu ir pavydi šiai tautai jų pasiekimų, daromos įtakos pasaulyje, manydamas, kad lietuviai tokios galybės niekada nepasieks, juolab kad jie dar ir prisidėjo prie išrinktosios tautos genocido. Apie liberalizmą, žydus ir V. Kudirką – šiame interviu.

– V. Kudirka raštuose esą rodo „neapykantą“ žydams, kodėl?

⁶ Lukoševičius, Vincentas. Liberalizmo raida Lietuvoje. Vilnius, 1995, p. 6.

Apie V. Kudirką man sunku kalbėti, nes tų tekstų aš nesu skaitęs.

– *V. Kudirka yra liberalizmo pradininkas Lietuvoje. Jūs rašote apie liberalizmą, tačiau kaip atsitiko, kad himno autoriaus kūryba prasprūdo pro Jūsų akis?*

V. Kudirkos raštus skaičiau. Taip pat ir straipsnius apie Kudirkos liberalizmą. Neskaičiau tik jūsų minėtų V. Kudirkos samprotavimų apie žydus⁷.

– *Galbūt V. Kudirkos nelaikote rimtu šaltiniu mokslinėms publikacijoms rašyti?*

Viskas priklauso nuo tyrimo tikslo. Jeigu nori pamatyti nuosekliai išvystytą liberalizmo politinę filosofiją, turi skaityti J. Locke, J. S. Mill, F. Hayek ar J. Rawls. Jeigu nori analizuoti lietuviškosios politinės minties istoriją – be V. Kudirkos dažnai neapsieisi.

– *V. Kudirkos gyvenamuoju laiku kai kuriuose miestuose buvo iki 98 proc. žydų. Kaip manote, jei būtų vyravusi kita tauta, galbūt ji būtų susilaukusi V. Kudirkos dėmesio. Ar V. Kudirka buvo antisemitas?*

Aš apie tai neskaičiau, bet viena pagrindinių priežasčių yra ta, kad mes esame žydų sekta, mūsų krikščioniškas tikėjimas yra tam tikras paniekinimas žydų tikėjimo. Mes esame pagonys, kuriuos apima žydiškas reformuotas tikėjimas. Ir ši religinė potekstė visada yra išlikusi. Kita vertus, žydai gerai prisitaikė prie kapitalistinės miestų kultūros. Be to, tai „knygos tauta“, jau tūkstančiais metų leidusi knygas, o čia lietuviai, kaimiečiai, buvo atsilikę. Turbūt tai ir kėlė didžiausią pyktį lietuviams, o ir žydai į Lietuvą atvyko ne iš gero gyvenimo.

– *Ar laikote V. Kudirką liberalizmo pradininku Lietuvoje?*

Ne. Tai daug senesnė tradicija.

– *V. Kudirka sako: „Užsmaugs mus žydai. Jau žinoma tiesa, kad žydai*

⁷ Čia interviu autorius primena: 2008 – 06 – 09 profesorius A. Jokubaitis straipsnyje „Tauta ir valstybė: Antano Maceinos šimtmečiui“ mini, kad „Leonidas Donskis neskaitė A. Maceinos „Tautos ir valstybės“ ir apie šį straipsnį žinojo tik iš Vytauto Kavolio kritikos, tačiau to užteko, kad jo autorių pavadintų fašistiniams režimams simpatizuojančiu žmogumi (Donskis L. Tarp Karlailio ir Klaipėdos. Klaipėda, 1997. P. 213)“ ir toliau savo straipsnyje A. Jokubaitis pastebi: „Didžiausias pokomunistinio laikotarpio paradoksas yra tai, kad iš nacionalizmo gimusi dabartinė Lietuvos valstybė tapo ypač kritiška nacionalizmo atžvilgiu“. Prieiga: [http://archyvas.tst.bernardinai.lt/index.php?url=articles/80132](http://archyvas.tst.bernardinai.lt/index.php?url=articles/80132 arba: http://maceina.lt/index.php/getting-started/94-straipsniai-internete/apie-maceinos-kuryba/79) arba: <http://maceina.lt/index.php/getting-started/94-straipsniai-internete/apie-maceinos-kuryba/79>

stengiasi paveržti krikščionims duoną visose darbo srityse; dabar sunkenybės žydų jungo beveik negalima jau pakelti ant pečių“. Kaip manote, ar tai antisemitinis pasisakymas, ar paprasčiausia tų dienų kasdienybė?

Sunku pasakyti, galbūt tai yra fakto, situacijos aprašymas. Aš įsivaizduoju, kad žydai turėjo įtaką prekybos, pramonės sferose. Ir net tų laikų Lietuvos verslininkai nuolat jautė jų spaudimą.

– Antisemitizmo apraiškos gyvos iki šiol – kaip manote, kodėl?

Šiaip tai keista, kodėl antisemitizmas gyvas iki šiol, turbūt istoriškai taip susiklostė. Yra tam tikri prietarai, kad žydai blogi, ir tiek. Panašiai, kaip vieni žmonės sako, kad rūko ir geriau jaučiasi, tai taip ir su žydais, prietarai – kaip toje skaičiuotėje – „lipo žydas kopėčiom...“. Apskritai, dabar kokio elemento trūksta šitai Europos kultūros sostinei⁸ – tai yra žydiško elemento, kai miestas buvo visai kitoks nei dabar.

– Kuo fenomenalus tas žydiškasis elementas?

Žydai sugebėjo išlaikyti kultūrinį tapatumą, neturėdami valstybės. Į Vilnių jie atvežė kultūrinę tradiciją, kuri nurodo į Senąjį Testamentą. Lietuviai su Naujuoju Testamentu save susiejo tik 1385 metais.

– Kuo Vilnius būtų išskirtinis dabar, jei šis elementas būtų išlikęs?

Vilniečiai būtų atstovai tautos, kuri seniai yra prisitaikiusi prie dabartinių globalizacijos iššūkių.

– Kaip reaguojate į žydų norą atsiimti nemažą dalį nekilnojamojo turto?

Tai jiems priklauso. Mes tą patį padarėme, atsiimdami savo nuosavybę svetimose šalyse.

– Bet toks dalykas iš dalies skatina antisemitines nuotaikas.

Antisemitinės nuotaikos temdo protą; mes nematome, kad žydai darytų tą patį, ką darėme mes su savo nuosavybe. Be to, žydų fenomenas visame pasaulyje yra tas, kad niekas nemoka daryti tokios lobistinės įtakos kaip žydai Jungtinėse Amerikos Valstijose, galingiausioje pasaulio valstybėje. Jų ten yra vos 1,7 proc., tačiau daro tokią įtaką, kad JAV skiria Izraeliui 3 milijardų dolerių paramą.

– Ar galima teigti, kad žydai „valdo pasaulį“?

Greičiausiai jo niekas nevaldo: žmonėms pasaulį valdyti yra sunku; bet kad žydai turi didžiulės įtakos – be abejonės. O mes, lietuviai, negi

⁸ Vilniui.

mes nenorime turėti įtakos, bet, deja, negalime net priartėti prie to, kokią įtaką turėjo ir turi žydai.

– *Ar laikote lietuvius žydšaudžių tauta, ar manote, kad faktinės aplinkybės taip lėmė ir nebuvo įmanoma kitaip pasielgti?*

Faktinės aplinkybės lėmė, kad tokie esame. Esu matęs nuotrauką vienoj knygoj, kur jaunas vyrukas, apsirengęs Lietuvos karine uniforma, įrėmęs pistoletą išsigandusiam žydui į galvą. Ir aš lietuvių visiškai nenorėčiau teisinti: atsitiko taip, kaip atsitiko, garbės mums šie faktai nedaro. Visada norisi rasti pasiteisinimų, bet šioje vietoje, manau, nereikėtų ieškoti lengvinančių aplinkybių.

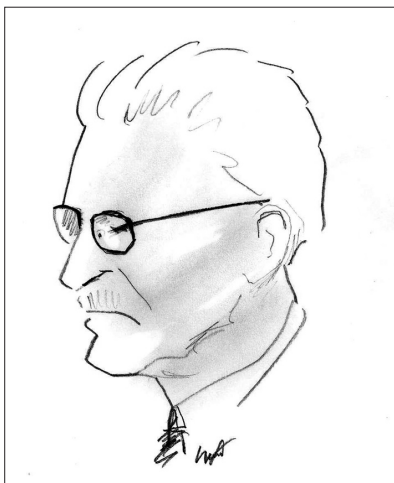
– *Kaip manote, kaip ilgai dar teks už tai mokėti?*

Greičiausiai tai kelsis iš kartos į kartą. Žydai visada Lietuvą matys kaip vieną jų tautos tragedijos jautriausių vietų. Aš manau, kad jeigu mes būtume jų vietoj, mes elgtumės lygiai taip pat. Aš jiems pavydžiu sveiku lietuvišku pavydu, esu *žydofilas*. Tai yra išrinktoji tauta; kiek jie užaugino puikių, pasaulinio lygio filosofų, muzikantų, mokslininkų!

„Antisemitiniai“ rašiniai ar tikrovės atspindys?

Asta RIMKUTĖ

Publicistikoje Vincas Kudirka nagrinėjo ne tik politikos ar kultūros, bet ir ekonominius žydų – lietuvių santykių klausimus. Dėl kai kurių paskelbtų tekstų – nors ir pripažintų klasika – autorius vertinamas prieštarai. Per savimonės, tautiškumo prizmę kartu su filosofu prof. **Bronislavu Juozu Kuzmicku** pažvelgėme į ankstesnių lietuvių ir žydų santykių atspindį Vinco Kudirkos kūryboje ir tautų bendravimą šiandieninėje tikrovėje. Profesorius buvo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narys, kūryboje jis nagrinėja etikos, politikos ir kultūros klausimus bei žmogaus idealų, katalikybės, tautos savimonės temas.

– Alfonsas Eidintas knygoje „Lietuvos žydų žudynių byla“ Vinco Kudirkos publicistiką vadina antisemitiniais rašiniais.⁹ Kaip manote, ar galime Kudirką vadinti antisemitu?

Kudirkos antisemitu laikyti nereikėtų. Antisemitizmas yra labai plati ir daug apimanti sąvoka. Joje susipina religinė, politinė ekonominė ir kitos prasmės. Kudirkos publicistikoje nagrinėjami su žydais susiję Lietuvos komercijos ir ekonomikos klausimai. Jis rašė XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje. Tai buvo tautinio atgimimo laikotarpis, kai kūrėsi lietuviškas kultūrinis gyvenimas. Lietuviai norėjo užimti savo pozicijas ir ūkinėje veikloje. Kultūros atgimimui reikšmingi ekonominiai aspektai – kultūrai finansuoti reikalingos lėšos. Pagrindiniai lietuviškojo tautiškumo kilimo oponentai buvo carinė valdininkija, lenkiškai kalbantys miestelių gyventojai, dvarininkai ir žydai, kurie dominavo komercijos ir prekybos srityse. Būtent komerciniai motyvai nukreipė Kudirką vienaip ar kitaip pasisakyti žydų klausimu.

– Vis dar gajūs antisemitiniai reiškiniai. 2008 – tų metų kovo 11-ąją grupelė jaunų Lietuvos piliečių viešai skandavo antisemitinius šūkius, kaip antai – „Imkit vaikai pagaliuką ir užmuškite tą žydą“. Kaip Jūs tai vertinate?

Antisemitizmo tema turi labai didelį politinį krūvį. Tokie šūkiai yra nepavojingi žydų tautinei mažumai, bet labai kenkia Lietuvos valstybės ir lietuvių tautos įvaizdžiui pasaulyje. Prisimenant antrojo pasaulinio karo įvykius, tai gali būti išnaudojama kompromituojant visuomenę, valstybę, tautą. Kai kurių žmonių aplinkoje primityvokas, pajuokiantis antisemitizmas tebėra gyvas. Bet jo nepakanka, kad atsiskleistų mitingų, manifestacijų forma.

– V. Kudirka ragino lietuvius: „Kelkite, kelkite, kelkite, kelkite“. Lietuvių savasties išsaugojimas tampa svarbus šaliai įsiliesius į tarptautines politines – ekonomines struktūras. Kaip dabar lietuviai gali puoselėti savimone, išlaikyti tautiškumą?

Tautiškumas prasideda nuo dėmesio savo aplinkai, gamtai, vietovei, draugiškumo vienas kito atžvilgiu. Teigiamai vertintinas vietinis, žemaičių, dzūkų aukštaičių, suvalkiečių, patriotizmas. Tapatumas labai gražiai pasireiškia bendruomenine miestelio, kaimo ar kelių kaimų veikla. Yra teigiamų, vertų pasididžiavimo kūrybinių iniciatyvų – teatrai, folkloro

⁹ Eidintas Alfonsas. Lietuvos žydų žudynių byla. Vilnius, 2001. Lietuviai ir žydai XIX a. pabaigoje, p. 43.

rateliai. Gaila, kad žiniasklaida paprastai apie juos nutyli, arba mini kaip nereikšmingus dalykus.

Pilietiškumui labai kenkia nusivylimas valdžia. Ji turėtų vengti veiksmų, gadinančių gyvenimą ir sunkinančių žmonių nuotaikas. Žmonės linkę valstybę tapatinti su esamąja valdžia. Tai parodo menką politinį išprusimą. Šiais metais valdžia viena, kitais metais bus kita. Tuo tarpu valstybė gyvuoja šimtmečius.

– *Kokia Jūsų nuomonė apie valdžios pasiryžimą grąžinti žydams 113 milijonų litų už nusavintą nekilnojamą turtą?*

Į žydų norą susigrąžinti turtą aš žiūriu kritiškai. Pirmiausia ne Lietuvos valstybė buvo kalta, kad Lietuvos gyventojai, žydai, buvo naikinami ir kad jų turtas perėjo į kitas rankas. Tai vyko vokiečių okupacijos metais. Po jos sekė sovietinė okupacija. Pastatai buvo naudojami pagal tos okupacinės administracijos nurodomus tikslus.

Kompensacija turėtų būti sumokėta, tik labiau pagrįstais, apgalvotais pamatais. Kur yra kriterijai? Kaip pamatuoti, kodėl būtent tokia suma? Kam pinigai turi atitekti: ar tų pastatų buvusių savininkų palikuonims, ar Lietuvos žydų bendruomenei, ar pasaulio žydų bendruomenei, ar Izraelio Valstybei. Sutikčiau, kad kompensacija būtų grąžinama Lietuvos žydų bendruomenei arba litvakams – žydų išeiviams iš Lietuvos. Dauguma jų neturi nuoskaudų dėl holokausto ir tarp jų daug įžymių, talentingų, palankiai nusiteikusių žmonių.

– *Kodėl Jums svarbi lietuvių savimonės tema ir kaip savimonė susijusi su pilietiškumu?*

Mane domina ne tik žmogaus, bet ir tautos, valstybės savimonė. Žmogui svarbu suvokti save, laikyti kažkuo, priskirti prie kažko... Savimonė – reikšmingas žmogaus pilnatvės ir apskritai būties aspektas. Pilietiškumas yra vienas iš žmogaus sąmoningumo aspektų. Galima išskirti du tautos sąmoningumo lygmenis: iš praeities ateinantį etninį kultūrinį sąmoningumą ir kitą, pilietinį sąmoningumą. Pilietinis sąmoningumas atsiranda kuriantis bendruomenėms ir etninėms kultūroms įgaunant valstybės formas. Todėl visavertis lietuvis yra tas, kuris ne tik yra Lietuvos valstybės pilietis, bet kuris save ir kultūriniu požiūriu laiko lietuviu.

Portretų autorė – Gustė Genovaitė Žalienne